

Krigsinvalide n 1/1992.

102888

Vidkun Quisling i luftgården på Møllergata 19.

Storsabotøren ble Quislings vakt

Tekst: Arild Borgen
Fædrelandsvennen

Rettsaken mot Vidkun Quisling i 1945 er i høst utførlig beskrevet i Hans Fredrik Dahls nye bok. En av Quislings fem vakter var den da 23 år gamle Milorg-mannen Reidar Smith. Siden 1955 har han bodd i Kristiansand. I dette intervjuet forteller Smith om dramatiske krigsopplevelser og om hvordan Quislings siste dager artet seg.

Han rettet seg opp og kom imot oss med snippen og slipset i hånden, det var to løssnipper den gang, og en gammel grå filthatt på hodet. Så vandret han sammen med oss til politibilen som ventet i bakgården i Møllergata 19. Klokken var 08.45 og Quisling var på vei til sin nye celle i tårnet på Akershus. Den ble hans siste faste oppholdssted og soverom inntil han ble henrettet ved skyting 24. oktober 1945, sier Reidar Smith fra Kristiansand som var en av Quislings fem vakter under rettsaken.

Reidar Smith er i dag 70 år gammel og pensjonert salgsdisponent. Han er opprinnelig fra Bærum, men kom til Kristiansand i 1955. Under krigen var han i Milorg, ble rekruttert tidlig på året i 1943, 21 år gammel. I 1944 ble han tatt ut til Per Røeds 10-manns elitelag og i boken «Den ukjente sabotør», som Per Rød skrev i 1988, er han nevnt en rekke ganger, blant annet i forbindelse med en nattlig sabotasjeaksjon mot et tysk bensinlager på Vestheim skole i Oslo i begynnelsen av september 1944. En tysk vaktpost fikk mistanke om at noe var galt mens de arbeidet med sprengladningen. Da tyskeren var tre-fire meter unna, hadde ikke Rød annet å gjøre enn å skyte. Røeds

pistol klikket. Smith felte tyskeren med sin stengun, så var det bare å komme seg unna. Men Reidar Smith var blitt truffet av fire 9 mm skudd fra den tyske vaktpostens maskinpistol, alle var kjøttsår, og fordi nervesystemet nærmest var satt ut av funksjon kjente han ikke smertene med en gang. Men plutselig merket han noe som lugget i nakken. Han kjente etter og stakk fingeren inn i et kulehull og kjente at klærne på overkroppen var søkkvåte av blod. Da ble han redd og skjønnte at han måtte ha hjelp for å redde livet.

Etter mange vidervedigheter klarte han å ta seg fram til sin tante Frieda i Hafrsfjordgate. På veien dit gravde han ned maskinpistolen i en hage, den ble for tung å bære. Tanten fikk ham til en pålitelig lege i nabolaget. Det viste seg at han var truffet fire steder, i håndledd, i albu, nakke og hals. Skuddet gjennom halsen hadde så vidt unngått strupehodet. Etter tre ukers opphold i dr. Per E. Gjertsens kjeller var sårene grodd. Han fikk ingen mén av dem.

Glemmer aldri

Slik står det omtrent å lese i boken til Røed. Nå er altså Reidar Smith pensjonist, og det er 48 år siden reidselsnatten i september 1944. Han har unngått psykiske senskader som mange andre krigsveteraner plages av. Men han glemmer aldri lyden av tyskernes hæljern mot asfalten.

Enkelte netter våkner jeg av den lyden, sier han.

– Men da krigen var slutt og Quisling skulle for retten ble du plukket ut som en av de fem som var Quislings vakter under rettssaken?

– Ja, og første gang vaktstyrken var i aksjon var søndag 19. august 1945. Quisling skulle overføres fra Møllergata 19 til Akershus Landsfengsel.

– Hvordan artet det seg?

– Det skulle kanskje være en gledens dag. Vi øynet jo slutten på skurken blant alle skurker, det personifiserte symbol på en landsforræder i verdensmålestokk. Jeg fylte forresten 23 år den søndagen. Det var en barket gjeng vaktstyrken bestod av, men stemningen var ikke full av hevn. Den var meget behersket til tross for at vi endelig skulle få se den mannen i øynene som hadde gjort livet så utrygt for så mange nordmenn.

– Hvordan følte det?

– Seiersgleden var i hvert fall ikke til stede hos noen av oss da celledøren ble åpnet og vi så Quisling stå der. Jeg husker at han stod foroverbøyd over brisken mens han plukket opp noen småting og gjorde seg klar for avmarsj. Ansiktet var meget alvorlig. Han virket sliten. Han var blitt tynn. Klærne var romslige. Skjorten var uten snipp. Vi brukte jo løssnipper den gang. Så rettet han seg opp, kom mot oss med snippen og slipset i hånden og en gammel, grå filthatt på hodet. Hatten hadde sikkert sett bedre dager.

– Og dagen etter begynte rettssaken?

– Ja. Det var mandag 20. august 1945, og hele det norske folk gikk og dirret. Rettssalen var i den gamle Frimurerlogen på Grev Wedels plass, og så vidt jeg husker ble retten satt klokken 10 og varte til kl. 15–16. Jeg hadde ikke vakttjeneste hver dag, vi delte på det, men jeg var blant annet til stede under hele Quislings forsvarstale. Det var dagene 6. og 7. november, og de dagene og den talen husker jeg.

Vidkun Quisling kommer til Møllergata 19 etter et forhør.

– Hvorfor det?

– Jeg husker den, ikke på grunn av Quislings styrke i en så alvorlig og avgjørende fase av livet. Storparten av det norske folk ventet jo lovens strengeste straff. Quisling var nok klar over det. Han reiste seg, begynte stotrende og beveget. Jeg satt nærmest Quisling og kunne følge meget godt med i hva han foretok seg. De første svake og bevegede ordene ble etterfulgt av en tåre på kinnet. Men så ranket han seg og viste hvilken kapasitet han var, både i menneskelig styrke og evne til verbalt forsvar. I åtte timer og ti minutter stod han og holdt sin siste tale, bare med noen små notater til støtte. Det er ikke riktig at han hadde et stort, ferdigskrevet manuskript, uansett hva enkelte historikere i ettertid måtte påstå. Han hadde bare noen papirlapper han hadde notert noen stikkord på. Innholdet og kronologien hadde han i hodet. Klokken 14.40 fredag 7. september var han ferdig.

– Hva med de omstridte «medisinske eksperimenter» Hans Fredrik Dahl nevner i sin siste bok om Quisling?

Quisling i forhørsretten.

– Jeg var til stede på Rikshospitalets nevrologiske avdeling, jeg var også til stede da overlege Jon Leikvam hadde samtalen med Quisling i lunsjrommet fredag 7. september mellom klokken 13.00 og kl. 13.30. Samtalen mellom Quisling og Leikvam varte i 10–15 minutter. Hva samtalen dreide seg om, husker jeg ikke, men jeg husker godt at Quisling, uten tvang og press, gav sitt samtykke til en undersøkelse på Rikshospitalet. Og på netthinnen har jeg et klart bilde av hvordan Quislings ansiktsuttrykk forandret seg under samtalegang. I begynnelsen var han svært alvorlig, men etter hvert lyste ansiktet hans opp, nærmest i stor lettelse. Jeg vet ikke hvorfor.

– Hva skjedde så?

– Klokken 13.30 førte vi Quisling tilbake til rettssalen hvor han avsluttet sin forsvarstale. Da rettsmøtet ble hevet kl. 14.40 kjørte vi ham til Rikshospitalet, til nevrokirurgisk avdeling.

– Hva skjedde der?

– Vaktstyrken på fire mann var til stede under hele undersøkelsen. Jeg husker at Quisling satt med ryggen mot meg. Han hadde bar overkropp. Så ble det ført en nål inn i ryggraden hans og det ble tappet en væske. Vi fikk forklart at det var ryggmargsprøve. Undersøkelsen gikk greit, men tok så på Quisling at han måtte legges på bære da vi skulle ta ham med tilbake til Akershus. Det ble rekvirert en sykebil, og jeg og en annen fra vaktstyrken gikk i forveien for å rydde vei til bilen. Alle oppegående pasienter hadde hørt at Quisling var på sykehuset, så en skulle tro det var folkemøte på Youngstorvet.

Bitterhet og harme

– Hvordan var stemningen?

– Det var et brus av bitterhet og harme. Fem års okkupasjon med lidelser, sult og tvang, fengsling og terror bølget gjennom mengden. Vi var i uniform og tungt bevæpnet, og vår instruks var klar. Quisling skulle beskyttes med alle midler. Folkemengden besinnet seg, men det haglet med ukvemsord. Til slutt fikk vi buksert båret med Quisling inn i syke bilen og kjørte til Akershus. Der bad vi ham stå opp. Så gikk han selv opp trappene til tårnet. Den var så smal og steil at det knapt var plass til en i bredden. Det var siste gang jeg så Quisling. Mandag 10. september klokken 14.00 ble han dømt til døden. Jeg var ikke til stede under domsavgjørelsen. 24. oktober ble han skutt.